

YAKIN TARİHİMİZDE KASTAMONULU KADINLAR

Yrd. Doç. Dr. MUSTAFA ESKİ*

Yakın tarihin kaynaklarını incelediğimiz zaman, özellikle II. Meşrutiyet yıllarından itibaren Kastamonulu kadınların, çeşitli sosyal faaliyetler yoluyla adlarını duyurmaya başladıkları görülmektedir. Bu konuda, kronolojiye uyarak şu bilgileri vermemiz mümkündür.

Kadınlar, 1909 yılında, askerlere kış hediyeleri temin etmek maksadıyla bir araya gelmişler ve çeşitli eşyalar toplamışlardır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı Köroğlu Gazetesi, eşyaları liste halinde yayınlamaya bu konudaki çabaları övmüş ve "Yaşasın Osmanlıların Âlicenap Kadınları" ifadesini kullanmıştır¹.

Bilindiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu, bilhassa 16. asırda güçlü bir donanmaya sahip olmuştur. Onu eski ihtişamına kavuşturmak amacıyla 1909 yılında İstanbul'da Donanma-i Osmani Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet'in Kastamonu şubesi 7 Ocak 1326 (1910) da², kadınlar kolu ise bir hakim'in eşinin başkanlığında 3 Haziran 1911'de çalışmalarına başlamıştır. Hanımların bu çabalarına büyük değer veren Köroğlu gazetesi; "Donanmamızın şevket ve satveti hususunu, erkeklerimizden daha ziyade düşünen hanımları, Osmanlılık nâmına tebrik ve takdis ederiz" diye yazmıştır³. Cemiyet üyesi hanımlar, çeşitli toplantılar düzenleyerek para ve eşya toplamışlardır.

Kastamonu'da, Kızılay Derneği kadınlar şubesi, Vali Galip Bey'in eşinin başkanlığında 25 Ocak 1912'de kurulmuş; öncelikle Daday ve İnebolu'da şubeler açılmıştır. Gazetelere yansıyan bilgilere göre Kızılay'ın amacı, gazilere ve Osmanlı askerlerine don, gömlek, entari, hırka, çorap v.b. giyecek eşyaları hazırlamak şeklinde belirlenmiştir⁴.

* Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

1 Köroğlu Gazetesi, 14 Ocak 1909.

2 Köroğlu Gazetesi, 13 Ocak 1910.

3 Köroğlu Gazetesi, 9 Haziran 1911.

4 Köroğlu Gazetesi, 30 Ocak 1912.

Adından söz etmek istediğimiz üçüncü demek ise Hanımlar İş Yurdu Cemiyeti'dir. Vali Atıf Bey'in eşinin başkanlığında 27 Ekim 1916'da bir araya gelen kadınlar, biçki, dikiş ve el işleri öğreterek hanımları hünerli yapmak ve gerektiğinde kendilerinin geçimlerini sağlayabilecek bir güce kavuşturmak amacıyla dernek kurmaya karar vermişlerdir. Köroğlu gazetesi bu olayı vilayetin tarihinde bir "merhale-i terakki" olarak kabul etmiştir⁵. Hanımlar İş Yurdu Derneği, 100 dolayında üye ile sadece hanımlar tarafından kurulmuş ve 7 kişilik yönetim kurulunca idare edilmiştir.

Millî Mücadele'nin başlamasından sonra Kastamonu, 16 Eylül 1919 tarihinde Kuva-yı Milliye ile birleşmiş ve 27 Eylül 1919'da Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti'nin şubesi burada fiilen kurulmuştur⁶. Buna bağlı olarak, hanımlar da bir araya gelmişler ve muhtemelen 26 Eylül - 19 Ekim 1919 tarihleri arasında cemiyetin kadınlar şubesini faaliyete geçirmişlerdir. Bu komitede şu kişiler görev almıştır: Havali Kumandanı Miralay Osman Bey ile Sultani Mektebi ve Reji müdürlerinin eşleri; eşraftan Hafız Nebiye Hanım, İzbelizâde Hafız Selma Hanım ve İsmet Hanım (Mevlevi Tahir Çelebi eşi), ayrıca Bedriye Hanım (Maarif Md. eşi), Saime Hanım (Sağlık Md. eşi), Zekiye Hanım (Polis Md. eşi) ve Neyyire Hanım (Reji Md. kızı).

Yakın tarihimizde Kastamonulu hanımların yaptıkları en güzel hareketlerden birisi şüphesiz ki, 1919'da düzenlenen ilk Türk Kadın Mitingi'dir⁷. Bilindiği gibi, 1918 yılında imzalanan Mondros Mütarekesi ile güzel yurdumuz parçalanmış ve işgal edilmiştir. Düşmanlar, ele geçirdikleri yerlerde, büyük tepkilere sebep olan barbar davranışlar göstermişlerdir. Bunun üzerine Kastamonulu hanımlar, vahşetleri protesto etmek üzere miting yapmaya karar vermişler ve öncelikle bir tertip komitesi kurmuşlardır. Bu komitede şu kişiler görev almıştır: Zekiye Hanım, Kâmuran Hanım, Saime Hanım, Bedriye Hanım, Münire Hanım, Refika Hanım, Neyyire Hanım.

10 Aralık 1919 günü, üçbinden ziyade kadın, Kız Öğretmen Okulu'nun bahçesinde toplanmış, işgalleri, vahşetleri ve yapılan haksızlıkları şiddetle protesto etmiştir. Mitingde Zekiye Hanım, Kız Öğretmen Okulu Müdiri Hikmet Hanım ve yardımcısı İclâl Hanım ile Miralay Osman Bey'in

5 Köroğlu Gazetesi, 27 Ekim 1916.

6 Açıksöz Gazetesi, 28 Eylül 1919.

7 Bu konuda bkz. Mustafa Eski, "Kastamonu'da Yapılan İlk Kadın Mitingi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. IX, sayı: 27 (1993).

kızı Refika Hanım birer konuşma yapmışlardır. Gazetelerdeki yer darlığından sadece Zekiye Hanım'ın konuşması yayınlanmış, diğer hanımlardan ise özür dilenmiştir. Zekiye Hanım, işgalleri ve haksızlıkları şiddetle kınamış ve evlatlarımızın, kardeşlerimizin kanıyla suladığımız yurtlarımızın işgaline, kardeşlerimizin felaketine susmayacağız demiştir. Haksızlıklara son vermek için, İtilâf Devletlerinin kadınlarına başvuracaklarını söyledikten sonra; "Eğer onlar da hakkımızı teslim etmezlerse, evlâtlarımızın kanlarına kendi kanlarımızı karıştırarak erkeklerimizle bir safta, dinimiz ve istiklâlîmiz için ölecek; haksızlara, zalimlere tarihin lânetlerini terkederek şehâmetle öleceğiz", demiştir.

Mitingde alınan karar gereği, ABD Başkanı Wilson ile Fransa Cumhurbaşkanı Poincare'nin eşleri ile İngiltere ve İtalya Kraliçelerine ve Hindistan İmparatoriçesi'ne telgraflar çekilerek işgaller protesto edilmiş ve düşmanların ülkemizi derhal terk etmeleri istenmiştir. Bu telgrafların diplomatik bir üslûpla kaleme alındığı görülmektedir. Söz gelimi, Fransa ile tarihteki ikili ilişkilere değinilmiş; Amerika'ya ise Wilson Prensipleri hatırlatılarak bunların ne olduğu sorulmuştur. Miting sonrasında padişaha ve sadrazama da birer telgraf gönderilerek bilgi verilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın henüz Ankara'ya gelmediği tarihlerde sergilenen bu hareket, Kastamonulu hanımların millî şuurlarının ne kadar yüksek olduğunu açıkça göstermektedir. Ancak bu, sadece onların değil, bütün Türk kadınlarının da ortak heyecanı olarak kabul edilmelidir.

Bilindiği gibi, Kurtuluş Savaşı yıllarında eli silah tutan erkekler cepheye koşmuşlardır. Geride kalan kadınlar ise askerin giyim, kuşam ve erzakını hazırlamışlar, en önemlisi de İnebolu'dan silah ve cephane taşımışlardır. Bunlardan, cephane yüklü kağnısıyla gelirken donup ölen Şerife Bacı'yı, ayağından yaralanan Halime Çavuş'u, askerlere sargı alınması için gelinliğini Kızılay'a bağışlayan Hatice Bacı'yı, Sakarya Savaşı günlerinde, cepheye gitmek için dilekçe veren Tosyalı Nazife Hanım'ı, İnebolu'da yoksulluğuna ağlayan gururlu şehit karısını, Mustafa Necati'nin sözünü ettiği, Çerkeş yollarında cephane taşıyan çıplak ayaklı nineleri, halen yaşayan Devrekânili Necibe Nineyi ve daha nicelerini rahmetle ve saygıyla anmak istiyoruz.

Millî Mücadele yıllarında Kastamonulu hanımlar, güzel sanatlarla da

meşgûl olmayı ihmal etmemişler ve bu amaçla ud, keman ve nota dersleri vermek üzere Hanımlar Musikî Dersanesi'ni 1920 yılının Mart ayında faaliyete geçirmişlerdir⁸. Bugün bile ihmal edilen güzel sanatlara o zamanki hanımların vermiş oldukları değeri takdir etmemek mümkün değildir.

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra başlayan barış döneminde de hanımlar çeşitli sosyal ve kültürel etkinliklerin içinde olmuşlardır. 1925 yılında Atatürk'ü Kastamonu'ya davet etmek üzere Ankara'ya gelen heyetin içinde Hacer ve Hikmet hanımlar yer almıştır. Atatürk'ü Ilgaz doruğunda karşılayanlar içinde Hacer ve Lütfiye hanımlar vardır. Yine O'nu, Kastamonu'ya geldiğinde grup halinde ziyaret edenler arasında Hacer, Lütfiye, Pakize ve Leman hanımların bulunduğu da bilinmektedir.

Bilindiği gibi, Türk kadınları seçme ve seçilme haklarına 1934 tarihinde kavuşmuşlardır. 1935 yılında yapılan seçimlerde 18 hanım milletvekili Meclis'e girmiştir. 1939 yılında yapılan VI. dönem milletvekili seçimlerinde ise 15 kadın, milletvekili seçilmiştir. Bunlardan birisi de Hacer Dicle'dir. Hacer Hanım, bugüne kadar Kastamonu'dan seçilmiş olan ilk kadın parlamenterdir. 1902 yılında Kastamonu'da doğmuş; 1915'de Kız İbtidâî Mektebi'ni bitirmiş ve 1920'de Kız Muallim Mektebi'nden mezun olmuştur. 1920-1935 yılları arasında Kastamonu'da ve çok kısa bir sürede Merzifon'da öğretmenlik yapmış; 1935'de II Genel Meclisi üyesi olmuş ve 1939'da milletvekili seçilmiştir.

Hacer Dicle, Kastamonu'da çeşitli konuşmalar yapmıştır. Bunlardan ilki 23 Nisan Bayramı münasebetiyle 1933 yılında yaptığı konuşmadır. O gün, ülkemizin Cumhuriyet'e nasıl kavuştuğunu anlatmış ve sözü çocuklara getirerek şunları söylemiştir:

"Asrımız çocuk asrıdır. Çocuk terbiyesine ehemmiyet vermeyen milletlerin daima ölüme mahkûm olduğunu tarih bize ispat etmiştir. Çocuk bayramı ümit bayramı, istikbal bayramıdır. Şunu iyi biliniz ki, bugünün çocukları olan sizler yarının büyükleri olacaksınız. Bu aziz ülke, şu asil millet sizden çalışma bekliyor. Büyüdüğünüz vakit fedakârlık bekliyor. Bizler bu yüce ve yüksek gayenin temellerini attık, esaslarını kurduk. Sizler bu temeller üzerine ilim ve fen yuvası olan sıhî mektepler, kütüphaneler, fabrikalar yapacaksınız"⁹.

8 Açıksöz Gazetesi, 14 Mart 1920.

9 Doğrusöz Gazetesi, 25 Nisan 1933.

Hacer Hanım, 21 Ekim 1936 akşamı Halkevi'nde, "Türk Kadınlığı" konulu bir konferans vermiştir¹⁰. Ancak bu konuşmanın metni basında yer almamıştır.

Hacer Dicle üçüncü konuşmasını 29 Ekim 1936'da Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla Halkevi'nde yapmış, Atatürk'ün ülkemize hizmetlerinden söz etmiş ve burada da gençlere hitap ederek; "Cumhuriyet'i sevinçle bağrınıza basınız. Cumhuriyet'i korumak, Cumhuriyet'i ilerletmek, Cumhuriyet'e şeref ve şan vermek her Türk'ün ve her Türk yavrusunun boynuna borçtur" demiştir¹¹.

Hacer Hanım, 25 Şubat 1941'de yine Kastamonu Halkevi binasında "Millî Birlik" konulu bir konferans vermiş, millî birliğin ülkemiz açısından ifade ettiği önemi vurgulamıştır. Burada "her zaman şuurla ve imanla çalışan Türk milletinin dayanacağı en mühim ve üstün kuvvet millî birliktir, Türk milletinin vatan bütünlüğüne karşı gösterdiği hassasiyet bugün bir iman haline gelmiştir" diyerek, vatan bütünlüğüne karşı daha o yıllarda hassasiyet göstermiştir¹².

İsmet İnönü, Cumhurbaşkanı seçildikten sonra ilk yurt gezisini 6-10 Aralık 1938 tarihleri arasında Kastamonu'ya yapmıştır. İnönü, 9 Aralık günü, CHP İl Kongresi'ndeki konuşmasında iç ve dış olaylara değinmiştir. O günkü toplantıda Hacer Dicle de kısa bir konuşma yapmış ve "Büyük Şef, sen her zaman bu devletin temel direğisin, sen her zaman bu milletin gözbebeğisin, Türk milleti sana minnet ve şükran hislerini her zaman her vesile ile anlatmayı kendine büyük bir borç bilir" demiştir¹³.

Hacer Dicle TBMM'nde eğitim konularına değinen konuşmalar yapmıştır. İlk konuşması 25 Mayıs 1939 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı bütçesiyle ilgili olmuştur. Burada millî kültür konularından söz etmiş ve "kültür davası davalarımızın en büyüğüdür. Bu davayı gütmek ve bu dava üzerinde esaslı bir şekilde durmak Türk milletinin idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için fikir ve hareketi beraber yürütmek mecburiyetindeyiz" demiştir¹⁴. Onun ikinci konuşması 12 Haziran 1939 tarihinde olmuş ve öğretmen-

10 **Doğrusöz Gazetesi**, 23 Ekim 1936.

11 **Doğrusöz Gazetesi**, 29 Ekim 1936.

12 **Doğrusöz Gazetesi**, 25 Şubat 1941.

13 **Cumhuriyet Gazetesi**, 10 Aralık 1938.

14 **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. VI., C. 2., s. 248-249, 25.5.1939.

lerin terfi meselesine temas etmiştir. Burada mesleğin kutsallığından söz ederek özellikle ilkokullarda birinci sınıfı okutan öğretmenlerin önemini vurgulamış; ilk sene çocuğu okula bağlayacak, ona okulu sevdirecek, düzene alıştıracak, okuma-yazma zevkini verecek olanın ilk sınıflardaki öğretmenler olacağını söylemiştir¹⁵. 13 Ocak 1943 yılında yaptığı konuşmada da yine öğretmenlerin özlük haklarına değinmiştir¹⁶.

Hacer Dicle, 1920 yılında, tarih öğretmeni Nihat Dicle ile evlenmiştir. Bu evlilikten Belkıs ve Güner adında halen yaşayan iki kızı bulunmaktadır. Kendisi 18 Nisan 1966'da Ankara'da vefat etmiş ve burada toprağa verilmiştir.

Kastamonulu hanımlar, Cumhuriyet tarihi boyunca sosyal hayatta etkili hizmetler yapmışlar ve çeşitli kuruluşlarda görev almışlardır. Genel merkezleri Ankara ve İstanbul'da bulunan bazı derneklerin Kastamonu'daki şubeleri bugün çalışmalarını büyük bir feragatle sürdürmektedirler. Bunlar Yardımsevenler Derneği, Türk Anneler Derneği, Türk Kadını Tanıtma ve Güçlendirme Vakfı ve geçen yıl şubesi açılan Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği'dir.

Hatırlanacağı gibi, ilk Türk Kadın Mitingi'nin 75. yılı geçen yıl Kastamonu'da muhteşem bir şekilde kutlanmıştır. Yurdumuzun her tarafından koşup gelen 1500 dolayında seçkin hanım ile basın-yayın kuruluşları, sanatçılar ve bilim adamları Kastamonu'da toplanmış ve onbinlerin iştiraki ile 1919'daki miting, aynı heyecanla tekrar edilmiştir. Ayrıca Atatürk Araştırma Merkezi bir sempozyum, TRT kurumu konser ve Beymen müessesesi de bir defile düzenlemiştir.

Görüldüğü kadarıyla, Kastamonulu hanımların geçen yılki organizeleri her türlü takdirin üzerindedir. Bununla beraber, soğuk kış ortamında çeşitli illerden Kastamonu'ya gelen hanımların, gönülden katkılarını da burada saygıyla ifade etmek istiyoruz. Aynı desteğin bu yıl da devam ettiğini memnuniyetle görmekteyiz.

10 Aralık 1919'daki heyecan bu yıl da Ankara'ya taşınmıştır. Kastamonulu hanımlar, karlı Ilgazları aşmışlar ve Ankara'ya, yüce Atatürk'ün huzuruna gelmişlerdir.

15 TBMM Zabıt Ceridesi, D.VI., C. 3., s. 111., 12.6.1939.

16 TBMM Zabıt Ceridesi, D. VI., C. 30., s. 152-153, 13.1.1943.

Burada sözlerimi bağlarken bir öneride bulunmak istiyorum:

76 yıl önce başlayan bu olay, emperyalizme başkaldırma hareketidir. Bugün de dünyanın çeşitli yerlerinde emperyalist hareketler devam etmektedir. Kastamonu'daki miting, bütün mazlum milletlerin kadınlarına örnek olmalıdır. Bu konu, tüm kadın kuruluşları ve özellikle de uluslararası ilişkilere sahip kadın dernekleri tarafından yurt dışına taşınmalı ve oralarda yapılacak faaliyetlerle evrensel bir boyut kazandırılmalıdır.